

וכן בכל חייבי מלקות וממון הוא משלם ואינו לוקה:

משום ש"תחת תחת" גמר קנס של אונס מחובל בחבירו בגזירה שוה:

דכתיב הכא בקנס: "תחת אשר ענה" —

וכתיב התם בפרשת חובל בחבירו: "עין תחת עין".

ומלמדתנו גזירה שוה זו: מה התם — בחובל בחבירו — הדין הוא שממונא משלם מילקא לא לקי, ומבואר המקור לקמן.

אף כל היכא דאיכא ממונא ומלקות, בכל מקום שחייבה התורה מלקות וממון, הדין הוא שממונא משלם מילקא לא לקי.⁽¹⁾

וכאן שבה הגמרא לקושיא שהקשתה הגמרא בתחילת הסוגיא על משנתנו, ולקיים את משנתנו המחייבת קנס בחייבי כריתות, ואת

אלא, גמר עולא שבכל מקום משלם ואינו לוקה, מתרוייהו, משנינם, מחובל בחבירו ומעדים זוממין, שהרי בשניהם משלם ואינו לוקה:

וכך הוא לומד: מה הצד השוה שבהן, דאיכא ממון ומלקות ואמרה תורה ממוןא משלם, מילקא לא לקי. אף כל היכא דאיכא ממון ומלקות, ממוןא משלם, מילקא לא לקי.

ואכתי פרכינן: מה להצד השוה שבהן, שכן יש בהן [בכל אחד מהם] צד חמור, שהחובל בחבירו חייב בחמשה דברים, ועדים זוממין נענשים בלי התראה.

ואי, שמא תאמר, ממוןא לקולא הוא, כך יש לך לפרוך על הצד השוה: מה להצד השוה שכן יש בהן צד חקל, שחובל מחבירו הותר מכללו, ועדים זוממים לא עשו מעשה.⁽¹⁴⁾

לב-ב אלא טעמו של עולא שהוא סובר בבא על חייבי כריתות שהוא משלם קנס ואינו לוקה,

אם נאמר שגם בחיוב ממון אין חייבין העדים לאחר שכבר עשו העדים וחייבו ממון, ראה בזה בתוספות בבא קמא ד ב.

14. תמהו התוספות והראשונים על פירכות אלו שפורכת הגמרא על הצד השוה, שהרי אם כן בטלת כל לימוד "הצד השוה שבהן", כי בכל מקום יש באחד מן המלמדים פירכא שאינה קיימת בשניה, ויכול אתה לומר שכן יש בהם צד חמור או קל, וראה מה שביארו בזה.

1. א. גזירה שוה זו "מופנה" היא, ושוב אין לפרוך את פירכות הגמרא שיש להקל או להחמיר בחובל, כי בגזירה שוה "מופנה" למדין את הדין ואין משיבין, רש"י; וראה בשיטה

דאמר [בבא מציעא צ ב, סנהדרין סה ב] עקימת שפתים הוי מעשה; ותיצו, דהא אמרינן בפרק ארבע מיתות [סנהדרין סה ב] שאני עדים זוממין הואיל וישנן בראיה, פירוש, דעיקר חיובא בא על ידי הראיה שמעידין שראו וראיה לית בבה מעשה; ובשיטה ישנה תיצו, דאע"ג דעקימת שפתים הוה מעשה, מעשה זוטא הוא ולא חשיב גבי הנך.

וכן כתב הרשב"א כהשיטה ישנה, וכתב עוד: אי נמי יש לו לפרש, שכן לא עשו מעשה במה שהן מתחייבין עליו כדאמרינן [מכות ה ב]: הרגו [העדים את דהנידון בעדות השקר שלהם] אין נהרגין, תאמר באלו שכן עשו מעשה במה שהן מתחייבין עליו.

וב"הערות" העיר שפירוש הרשב"א אינו אלא

המשנה במכות המחייבת מלקות בחיבי כריתות, עם הכלל ש"אין לוקה ומשלם":

רבי יוחנן אמר: אפילו תימא שהמשנה במכות עוסקת באחרותו נערה [ולאו דוקא בבוגרת וכמו שאמר עולא], נמי לא תיקשי

על המשנה במכות "והא אין לוקה ומשלם", כי אף שהוא חייב עליה קנס אין הממון פוטר את המלקות, והכלל ש"אין לוקה ומשלם" היינו לומר שייענש במלקות ולא בממון.

מקובצת שביאר דזה חשוב מופנה משני צדדין, שאם לא כן אלא מופמה מצד אחד הוא, הרי למדין ומשיבין.

ב. הגמרא נתבארה על פי שיטת רש"י שכתב בהמשך הסוגיא בד"ה מאי טעמא, שלשיטת עולא – אף לפי מסקנת הגמרא – בכל חיבי מלקות וממון הדין הוא שמשלם ואינו לוקה, וכפשטות לשון הגמרא "כל היכא דאיכא ממונא ומלקות ממונא משלם מילקא לא לקי", וביאור דבריו הוא, כי מאחר שנלמד גזירה שוה בקנס שיהא משלם ואינו לוקה, שוב לומדים אנו לכל התורה מקנס שיהא משלם ואינו לוקה; וכן מוכחת שיטת רבינו תם שבתוספות ישנים לעיל בעמוד א בד"ה אלמא.

אבל התוספות כאן כתבו בדרך "מצינו למימר", שלפי מסקנה זו של הגמרא, אף לדעת עולא בכל התורה כולה לוקה ואינו משלם, ולא אמר עולא שמשלם ואינו לוקה אלא בקנס הנלמד בגזירה שוה מחובל בחבירו.

ולפי דבריהם שוב אין אנו צריכים לתוספת שהוסיפה הגמרא לעיל בדברי עולא לפרש את המשנה במכות שהיא מדברת בשוטה ומפותה שאין להן בושט ופגם וצער, כי אם לא כן יפטרו הם את המלקות, שהרי לפי מסקנת הגמרא לא אמר עולא אלא בקנס ולא בבושט ופגם וצער.

ואולם לפי מה שנכתב בהערות לעיל לצדד, שקושיית הגמרא מבושט ופגם וצער היא אף לדעת הסובר שבכל התורה כולה "לוקה ואינו משלם", ומשום שבושט ופגם וצער מדין חבלה הם ולכולי עלמא פוטרים הם את המלקות ואפילו כשהמלקות הן חיוב שלא מתורת חובל,

אם כן נמצא שהמשא ומתן דלעיל בגמרא מבושט ופגם וצער שריר וקיים אף לפי מסקנת הגמרא בדעת עולא, [וראה הערה הבאה בדברי רבי יוחנן בשם רבינו עקיבא איגרא], וראה היטב מה שכתב בספר הפלאה כאן.

ג. הקשה המהרש"ל: מאחר שמלמדנו הגזירה שוה שיש חיוב קנס אף בחיבי לאוין כשהוא לוקה עליהן, הרי שוב אין אנו צריכים שתי מקראות לרבות קנס בחיבי לאוין וחיבי כריתות ["נערה" ו"בתולות", וכמבואר בתחילת הפרק], שהרי יש ללמוד חיבי לאוין ממקרא זה ד"תחת תחת".

ותירץ: עיקר הלימוד מ"נערה" הוא שלא נאמר דבעינן "אשה הראויה לקיימה", ואילו את הגזירה שוה אפשר לפרש שהיא באה ללמד על הבא על הנדה שהוא חייב קנס ואינו נפטר משום המלקות, ונדה הרי היא חשובה "אשה הראויה לקיימה" כמבואר לעיל ל א, ואם כן עדיין לא שמענו לשאר חיבי לאוין שאין הן ראויות לקיימן שאף עליהן הוא חייב קנס, ולכך הוצרכנו ל"נערה"; [וראה מה שהקשה עליו המהרש"א, וכתב ישוב אחר, וראה ישוב אחר בפני יהושע, וראה גם בספר הפלאה].

ומבואר מדברי המהרש"ל שאי אפשר לפרש את הלימוד "תחת תחת" אלא על מלקות וממון שנתחייב מכח מעשה אחד של ביאה, ולא על שני מעשים, שאם לא כן הרי משכחת לה בממון של קנס ולאו אחר, וכגון שבשעת אונס היכה אותה [הכאה שאין בה שוה פרוטה] ועבר על לאו "לא יוסיף", וקא משמע לן הגזירה שוה שמשלם את הקנס וממילא אינו לוקה.

והוינן בה: **מנא ליה לרבי יוחנן הא?** (3)

ומפרשת הגמרא: **אמר קרא** [דברים כה]:
 "והפילו השופט והכהו לפניו **כדי רשעתו**
 במספר". ומשמם אנו למדים: **משום רשעה**
אחת אתה מחייבו, ואי אתה מחייבו משום
שתי רשעיות, שאם נתחייב מלקות וממון
 לא ילקה וישלם —

ופמיד ליה, נסמך לפסוק זה: "כדי רשעתו
 במספר" **ארבעים יכנו**, ללמד בא הכתוב
 שאם יתחייב מלקות וממון ילקה ארבעים
 ולא ישלם. (4)

ומקשה הגמרא: **והרי חובל בחבירו, דאיכא**

ודקשיא לך כיון שמבואר במשנה במכות
 שבחייבי כריתות יש מלקות, האיך תתישב
 משנתנו המחייבת בהן קנס, לא תיקשי:

כי **כאן** במשנה במכות ששינונו על חייבי
 כריתות שהן לוקין, מיירי כשהתרו בו.

ואילו **כאן** במשנתנו ששינונו שהוא חייב
 לשלם קנס כשבא על אחותו, מיירי כשלא
התרו בו, ואינו חייב מלקות, ומאחר שאינו
 לוקה לכן הוא משלם קנס. (2)

אלמא הרי מוכח דקסבר רבי יוחנן: **כל**
היכא דאיכא ממון ומלקות ואתרו ביה
[והתרו בו להתחייב מלקות], מילקא לקי
ממונא לא משלם.

אין זה בכלל חובל [ראה בכל זה בלקוטי רעק"א
 הנדמ"ח, וראה גם בתרומת הכרי סימן תכד,
 וראה אריכות דברים בענין בושת ופגם אם הוא
 בכלל חובל ובטעם הדבר שאינו בכלל חובל
 ב"משכנות הרועים" אות שנו ואילך].

3. תמהו בתוספות ישנים: לעיל שואלת הגמרא
 על עולא מנא ליה שממונא משלם מילקא לא
 לקי, ואילו כאן שואלת הגמרא בהיפוך?!
 ופירשו את קושיית הגמרא: הואיל ועולא
 למד מגזירה שוה "תחת תחת" שבקנס של אונס
 ומפתה ממונא משלם מילקא לא לקי, לכן
 שואלת הגמרא מנא ליה לרבי יוחנן שאין גזירה
 שוה זו נדרשת לענין זה, שהרי עיקר גזירה שוה
 זו נתקבלה מסיני, כמבואר בכורות [יב א]
 לענין בכור; וראה עוד ישוב אחר ב"פני
 יהושע".

4. העירו האחרונים: למה לה להגמרא להביא
 את הפסוק הסמוך "ארבעים יכנו", והרי בפסוק

2. א. ורבי יוחנן לשיטתו שהוא סובר: חייבי
 מלקיות שוגגין אין נפטריין מן הממון, וכפי
 שמבארת הגמרא לקמן לד ב.

ב. כתב רבינו עקיבא איגר, שלכאורה צריכים
 אנו לפרש את המשנה במכות — לפי דעתו של
 רבי יוחנן — בשוטה, שאם לא כן תיקשי: הרי
 בושת ופגם מדין חבלה הוא, ובחבלה הרי לכולי
 עלמא משלם ואינו לוקה, ותיקשי על המשנה
 במכות למה לוקה ואינו נפטר מן המלקות כדין
 חובל, ולרעק"א נראה הדבר דוחק.

וכתב, כי לפי מה שציידד לומר שבושת ופגם
 כשהוא לאביה אינו בכלל חובל, שוב אין צורך
 לפרש את המשנה במכות שהיא עוסקת בשוטה,
 היות והיא עוסקת בנערה שהבושת ופגם של
 אביה הוא.

ובמקום אחר כתב רעק"א מכח קושיא זו,
 שלדעת התוספות הסוברים שבושת ופגם הוא
 מדין חובל, אין ממון של חבלה פוטר אלא
 מלקות של חובל ולא מלקות של אחותו, ולא
 כשיטת הרמב"ם בזה. והיינו שלדעת הרמב"ם

אלא פשיטא שדברי רבי יוחנן נאמרו בדאתרו ביה למלקות, ובכל זאת טעמא דלית בה בהכאה שוה פרוטה שלא נתחייב ממון אז הוא לוקה.

הא אית בה בהכאה שוה פרוטה יהא הדין שממונא משלם מילקא לא לקי.

הרי מבואר ששיטתו של רבי יוחנן עצמו היא שהחובל בחבירו הרי הוא "משלם ואינו לוקה", ותיקשי: הרי רבי יוחנן סובר שבכל התורה "לוקה ואינו משלם"?!?

ומשנינן: כדאמר רבי אילעא לענין עדים זוממין: בפירוש ריבתה התורה עדים זוממין לתשלומין ולא למלקות.

הכא נמי בחובל בחבירו, בפירוש ריבתה תורה חובל בחבירו לתשלומין.⁽⁶⁾

ומפרשת הגמרא: והיכא איתמר דרבי אילעא?

ממון ומלקות, והדין הוא שממונא משלם מילקא לא לקי, ואילו לדעת רבי יוחנן בכל מקום לוקה ואינו משלם!⁽⁵⁾

וכי תימא, שמא תאמר ליישב: הני מילי — שחייב החובל בחבירו ממון ואף שיש בו חיוב מלקות — היכא דלא אתרו ביה שאינו מתחייב מלקות בפועל, אבל היכא דאתרו ביה, אכן מילקא לקי וממונא לא משלם וכדעת רבי יוחנן.

כך אי אפשר ליישב את שיטת רבי יוחנן:

כי והאמר רבי אמי אמר רבי יוחנן גופיה: הכהו הכאה שאין בה שוה פרוטה, הרי זה לוקה.

והרי היכי דמי, באיזה אופן מדבר רבי יוחנן?

אי דלא אתרו ביה, אם דברי רבי יוחנן נאמרו באופן שלא היתה התראה למלקות, אמאי לוקה, והרי אין מלקות בלי התראה.

לתשלומין ומה הוקשה לגמרא, וראה עוד שם מה שהקשה ומה שביאר.

6. א. בשיטה מקובצת ד"ה בפירוש תמה, למה הוצרכה הגמרא לתלות את ענין החובל בחבירו בעדים זוממין, ולא היה לגמרא לומר אלא "שאני חובל בחבירו דבפירוש ריבתה תורה חובל בחבירו לתשלומין!?" וראה מה שביאר שם.

ב. ברשב"א ובריטב"א ביארו את הטעם למה אין לומדים מחובל בחבירו ועדים זוממין ב"צד השוה", שאף בכל מקום שיש חיוב מלקות וממון הדין הוא שמשלם ואינו לוקה, וראה בשיטה מקובצת סוף ד"ה וז"ל הרשב"א, שביאר למה אי אפשר לפרוך כמו שפרכה הגמרא לעיל

הראשון כבר כתוב "והפילו השופט והכהו לפניו כדי רשעתו"?! וראה מה שכתב בזה בספר הפלאה.

5. בפשוטו נראה שאין קושיית הגמרא מן הפסוקים דמשמע שבחובל בחבירו משלם הוא ממון ואינו לוקה, אלא קושיית הגמרא היא מכמה וכמה משניות ששנינו בחובל בחבירו שהוא משלם ממון.

אבל בשיטה מקובצת ד"ה והרי חובל בחבירו נראה שאינו כן, ולכן תמה, מגליה עתה דחובל בחבירו משלם ואינו לוקה, ואם תאמר שסמכה הגמרא על הריבוי המובא לקמן בגמרא, אם כן לא היה צריך להביא את רבי אלעאי, ועוד, שהרי אם כן בפירוש ריבתה התורה את החובל בחבירו

אהא, על המשנה הבאה השנויה במסכת
מכות [ד א], אמר רבי אילעא את דבריו:

דתנן: מעידין אנו את איש פלוני שחייב
לחבירו מאתים זוז, ונמצאו העדים זוממין.

הרי אלו העדים לוקין מפני שעברו על "לא
תענה ברעך עד שקר".

ומשלמין גם ממון וכמו שאמרה תורה:
"ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו".

ולכן חייבים הם את שניהם, כיון שלא השם
[הכתוב] המביאן לירי מכות, הוא זה
המביאן לירי תשלומין.

אלא מלקות הם חייבים משום "לא תענה",
ואילו ממון מחוייבים הם משום הכתוב
"ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו". (7)

דברי רבי מאיר.

וחכמים אומרים: כל המשלם ממון אינו
לוקה.

והוינן בה: ונימא: כל הלוקה אינו משלם! ?

ועל כך אמר רבי אילעא: בפירוש ריבתה
תורה עדים זוממין לתשלומין.

ומפרשינן: היכן ריבתה תורה בפירוש
בעדים זוממין שישלמו?

ילקה עליו, ועל זה אומרת המשנה, כי היות
והפטוק "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו"
לא נכתב בסמוך ללאו של "לא תענה ברעך עד
שקר", לכן אין הלאו נחשב לאו הניתק לעשה,
[ועוד פירשו בשם ה"ר שלמה מדרו"ש ביאור
אחר במשנה, ראה שם].

והטעם שלפי רבי מאיר אין אומרים "אין
לוקה ומשלם" לדעת התוספות, הוא משום דרבי
מאיר חולק על דין זה, וכמבואר מקורו במכות ד
ב, [והראשונים תמהו על רש"י שביאר טעם אחר
מן המבואר בגמרא שם].

בעיקר דברי התוספות שאם באו לחייב
מלקות וממון הרי הם מתחייבים מדין "כאשר
זמם" מלקות וממון כאחד ואין הם נפטרים מדין
"אין לוקה ומשלם", ביארו בשם הגר"ח את
הגדר בזה, משום שאין אלו שתי רשעיות, אלא
חיוב אחד הוא לקיים בהם "כאשר זמם".

והחזון איש ביאר את דבריהם, שהוא דין
מסוים בעדים שזממו להוציא שם רע, כי מאחר
שאף את מוציא השם הרע היה לנו לפטור מאחד
החייבים משום הכלל ד"אין לוקה ומשלם", אלא
שחידשה התורה לחייבו בשניהם, לכן מתחייבים

שכן יש בהן צד חמור או שיש בהן צד הקל,
ראה שם.

7. כתבו התוספות בדרך "שמא" לפרש את
סברת רבי מאיר לפי דברי רש"י, שאילו היינו
דנים לחייבו מדין "כאשר זמם" הן מלקות והן
ממון אכן לא היינו מחייבים את שניהם כיון
דאין לוקה ומשלם, אבל היות ומשני מקראות
אנו באים לחייב את המלקות ואת הממון, אין
לנו לבטל פסוק אחד ולקיים את הפסוק האחר.

והתוספות כתבו, שאדרכה אם היינו באים
לחייבם מלקות וממון משום שזממו לחייב
מלקות וממון ומדין "כאשר זמם" [וכגון שהעידו
על אדם שהוציא שם רע על אשתו שהוא חייב
מלקות וקנס] לא מסתבר שיתחייבו רק בחיוב
אחד, הואיל ורצו לחייב את שניהם.

ולכן פירשו התוספות שאין כוונת רבי מאיר
להסביר למה אנו מחייבים את שניהם ואין
אומרים "אין לוקה ומשלם", אלא רבי מאיר בא
ליתן טעם למה אין אנו אומרים שהלאו של "לא
תענה ברעך עד שקר" הוא לאו הניתק לעשה
ד"ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו" ולא

מכדי, שהרי, כתיב בפרשת חובל בחבירו [ויקרא כד]: "ואיש כי יתן מום בעמיתו כאשר עשה כן יעשה לו".

אם כן, זה שאמר הכתוב [שבר תחת שבר עין תחת עין שן תחת שן כאשר יתן מום באדם] כן ינתן בו" – למה לי.

אלא מלמד הכתוב דבר שיש בו נתינה, ומאי ניהו ממון, ואפילו במקום שהתרו בו וחיוב הוא מלקות.⁽⁹⁾

ומפרשת הגמרא: ורבי יוחנן, מאי טעמא לא אמר בעילא?

כי אם כן – שהבא על אחותו הבתולה הרי הוא משלם קנס ואינו לוקה – בטלת "ערות אחותך לא תגלה", כי בכל מקום שאמרה התורה "לא" כוונתה היא לחייב את העובר מלקות, ואם לא ילקה הרי בטלת את הכתוב.

ותמהה הגמרא: אם כן, גבי חובל בחבירו, א-ג א שבפירוש ריבתי התורה אותו לתשלומין, ואינו לוקה, תיקשי לך נמי: אם כן, שהוא משלם ואינו לוקה, נמצא שבטלת את

כי: מכדי כתיב, הרי כבר כתוב "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו", ומלמד הכתוב לחייב את העדים הזוממים בכל מה שבאו לחייב את הנדון –

ואם כן זה שאמר הכתוב באותה פרשה: "ולא תחוס עיניך, נפש בנפש, יד ביד", שפירושו, לפי פשוטו, שעדים אשר זממו לחייב אדם בדין חובל בחבירו על ידי שהעידו עליו שקטע את ידו של חבירו ונתחייב החובל לקטוע את ידו שלו, יתחייבו אף הם בקטיעת היד –

למה לי, למה הוצרך הכתוב עוד לאומרו!?

אלא מלמד הכתוב: כל החובל בחבירו, משלם דבר הניתן מיד ליד, ומאי ניהו ממון, ואף עדים שזממו על אדם והעידו שהוא חבל בחבירו יתחייבו אף הם ממון, וישלמוהו גם כאשר התרו בהם למלקות.⁽⁸⁾

וכשם שאמר רבי אילעא "בפירוש ריבתי תורה עדים זוממין לתשלומין" – כך חובל בחבירו נמי בפירוש ריבתי התורה לתשלומין:

וביאר התוספות, שאם לא היה אומר הכתוב "יד ביד" לא היינו לומדים ממה שאמר הכתוב "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו" שיתחייב ממון כאשר זמם ולא מלקות משום "לא תענה", כי היינו אומרים שאין הכתוב מדבר במי שחייב ממון, כי זה אכן לוקה ואינו משלם, אלא במי שחייב מיתה או מלקות.

9. ביארו התוספות: מכדי כתיב כאשר עשה כן יעשה לו דמשמע ממון וכפי שהוא נלמד מ"יד ביד" וכמבואר לעיל, ואם כן "כן ינתן בו" למה לי, ואין לומר שהפסוק בא לומר שישלם ממון

אף העדים בשתי הרשעיות, שאם נפטור אותם לא מתקיים כאשר זמם, שהם הרי רצו לחייבו שתי רשעיות על חטא אחד, ואילו הם ייפטרו מדין "כדי רשעתו". וכן כתב בקובץ שעורים כאן, והוסיף הסבר בזה.

וכדבריהם מבואר בריטב"א [מכות ד ב ד"ה מה להצדן שכתב בשם הרמ"ה וז"ל "זימנין דבעדים זוממין איכא חומרא דמוציא שם רע להיות לוקה ומשלם, כגון שהעיד על האדם שהוציא שם רע".

8. נתבאר על פי התוספות.